N. GRIGORAŞ

Când a intrat Ștefan cel Mare în Moldova?

IAŞI
TIPOGRAFIA ALEXANDRU A. ŢEREK, STRADA GHEORGHE MÂRZESCU No. 9
1946

EXTRAS DIN ANUARUL
LICEULUI NAȚIONAL
IAȘI PE ANII 1942-1945

CÂND A INTRAT ŞTEFAN CEL MARE ÎN MOLDOVA?

Bătrânul istoric român A. D. Xenopol, într'o notă din volumul al IV-lea al istoriei Românilor [1]), a afirmat că „stabilirea anului urcării lui Ştefan cel Mare în scaun, înfăţişează oarecari greutăţi", deşi, în acelaşi volum, în capitolul *„Stabilirea datei precise a aşe. ării lui Ştefan cel Mare în scaun"* [2]), stabileşte începutul domniei acestuia în Aprilie 1457. Toţi istoricii români admit, fără nicio discuţie această lună, ca lună începătoare a domniei tânărului fiu al lui Bogdan II [3]).

O nouă informaţie publicată de d-l M. Costăchescu şi comentată de d-sa [4]), ne-a făcut să supunem unei noui discuţii data începutului domnii lui Ştefan cel Mare. Această informaţie ne-ar face să credem că Ştefan cel Mare a intrat în Moldova în toamna anului 1456, după 20 Septemvrie şi că el a avut controlul permanent al părţii sudice, adică al ţării de jos. Este adevărat că ultimul document intern din anul 1456, dat de Petru III Aron, document care ni s'a păstrat într'un regest, având data de zi, lună şi an, fără a indica însă locul de emitere, e din 20 Septemvrie [5]).

Mai avem o scrisoare dela Petru III Aron, datată Suceava, 1 Aprilie 1457 [6]), care, în ceea ce priveşte domnia lui, are date deosebit de interesante. Scrisoarea e adresată lui Mujilo Buceaţchi, starostele de Sniatin, Colomeia şi Coropeţ şi lui Bartoş de Iazloväţ, starostele Podoliei. Din cuprinsul scrisorii se vede că Petru III Aron nu avea siguranţa domniei în Moldova, de oarece ruga „pe Măria sa Craiul... să stea cu toată priceperea, cu toate cuvintele şi cugetul lor, cu toţi prietenii lor, cum ar putea mai degrabă, cu ajutor dela Dumnezeu şi cu sfatul lor, să ne facă nouă pace şi linişte din partea Muntenilor şi a Ungurilor şi a Togtocomanilor, ca să avem pace din partea acestora, din toate părţile, ca să putem să pedepsim pe oamenii răi, iar celor drepţi să le

1) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, revizuită de autor, îngrijită şi ţinută la curent de I. Vlădescu, t. IV, Bucureşti 1927, p. 11, nota 2.

2) *Ibidem*, pp. 269—72.

3) Vezi în special lucrările lui N. Iorga, I. Minea, I. Ursu, C. C. Giurescu, Al. Boldur, etc.

4) *Documente moldoveneşti dela Ştefan cel Mare*, Iaşi 1933, pp. 2-18, nota 3.

5) M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Iaşi 1932, t. II. p. 588.

6) *Ibidem*, pp. 808—11.

facem linişte *şi noi înşine să fim în liniştea noastră, în ţara noastră*" [1]). Cu toate că Petru III Aron menaja la maximum legăturile cu Polonii, se constată totuşi că aceştia se îndepărtaseră de el; legăturile erau reci, se pare, datorită actului de închinare la Turci. De aceea, Petru III Aron nu s'a adresat cu cererea de ajutor regelui, ci unor guvernatori ai ţinuturilor megieşe cu Moldova. Ajutorul cerut îl justifica—ceea ce denotă, pe lângă slugărnicia lui, dar şi gravitatea situaţiei în care se afla — astfel: „*ca să putem împreună cu voi să stăpânim toată ţara şi a craiului şi a noastră şi să putem astfel să ţinem amândouă ţările, din amândouă părţile,...* iar cei drepţi să se poată linişti iarăşi din amândouă părţile" [2]). In acelaşi timp, pentru a-şi asigura un loc de refugiu, l-a rugat pe Bartoş Buceaţchi, dacă ar fi fost nevoit să părăsească Moldova, ca să-i deschidă porţile oraşelor: Buceac, Coropeţ, Sniatin şi Colomeia în care să se poată aşeza împreună cu oamenii şi averile sale [3]).

Această scrisoare ne arată că Petru III Aron nu controla întreaga ţară şi că în curând chiar partea nordică n'avea să-i mai ofere siguranţa persoanei şi domniei lui.

Ce spun isvoarele interne cu privire la începutul domniei lui Ştefan cel Mare? D-l Mihai Costăchescu a publicat [4]) un document dela Ştefan cel Mare cu data de 18 Octomvrie 1456 (6964), fără loc. Din nefericire documentul ni s'a păstrat într'un suret. Prin acest document Ştefan cel Mare întărea vânzarea satului Bucşăşti, pe Cernul, făcută de către Pătraşcu şi unchiul său, pentru 68 de zloţi tătăreşti. lui Moranciu. Documentul dă şi hotarele satului. Satul se află în judeţul Bacău; de asemenea ni s'a păstrat până astăzi şi numele pârâului pe care este aşezat [5]). „Persoanele din document sunt cunoscute", fiind amintite „cu o lună mai înainte, într'un ispisoc dela Petru III Aron, din 1456 Septemvrie 20" [6]). Comentând documentul, d-l M. Costăchescu presupune că Ştefan cel Mare ar fi fost, de pe la sfârşitul anului 1456, stăpân peste Moldova de Sud" unde îşi întocmea oaste, atrăgând de partea sa ţara, căreia îi întărea urice şi sate şi cu această ocazie va fi dat *poate* documentul din 1456 Octomvrie 18, dacă data lui, aşa cum am dat-o mai sus, este exactă" [7]).

Cronica breviter scripta, care reprezintă cel mai vechiu isvor de istorie, contemporan domniei lui Ştefan cel Mare, menţionează

1) *Ibidem*, p. 809.
2) *Ibidem*, p. 810.
3) *Ibidem*, p. 811.
4) Idem, *Documente moldoveneşti dela Ştefan cel Mare*, p. 1. Documentul e comentat pe larg în paginile următoare.
5) *Ibidem*, p. 20.
6) *Ibidem*, pp. 18—9.
7) *Ibidem*, p. 18. Sublinierea este a autorului.

că în ziua de 11 Aprilie 1457, într'o Marţi, „Ştefan Vodă, un fiu al lui Bogdan Vodă,... veni cu putere mică, cu Muntenii şi cu ţara de jos, la vreo 6.000 de oameni" [1]). Deşi este consemnat anul 1457, însă afirmaţia că a venit cu ajutor muntenesc şi cu *ţara de jos*, ne face să avem siguranţa că Moldova sudică se afla de mult sub controlul lui Ştefan cel Mare şi că Petru III Aron se menţinea numai în partea de Nord a ţării. Grigore Ureche, urmând în expunerea sa cel mai vechiu isvor de istorie moldovenească, a scris că, după „doi ani a domniei lui Petru Vodă Aron, rădicatu-s'au dela ţara muntenească Ştefan Vodă, feciorul lui Bogdan Vodă, cu mulţime de oaste muntenească, *şi din toată ţara adunaţi*, şi au intrat în ţară" [2]). Pentruca oastea de ţară să poată fi adunată, trebuia neapărat ca anumite regiuni din Moldova să fi fost ocupate de Ştefan cel Mare, oamenii să-l cunoască îndeaproape. Lumea din ţara de jos îl cunoaştea pe tânărul Ştefan Vodă mai de demult, de-oarece familia lui îşi avea în aceste părţi de ţară moşiile şi curţile [3]). Sântem în totul de acord cu d-l M. Costăchescu, care a scris că: „trebue să presupunem că Ştefan Vodă atrăsese de partea sa o parte cel puţin din Moldova de jos, care îi dădu şi ajutor de oaste. La aceasta vor fi contribuit *poate* nu puţin şi rudele sale, de prin părţile Trotuşului şi ale Bacăului. Căci aici la Borzeşti, după legendă, e leagănul de familie al Voevodului. Aceasta e poate una din cauzele care îl va fi făcut pe Ştefan cel Mare să ridice, împreună cu fiul său Alexandru, în anul 7001 (1493) Iulie 9—7002 (1494) Octomvrie 12, biserica din acest sat" [4]).

In sprijinul afirmaţiilor de mai sus vine şi concluzia logică la care s'a ajuns după discuţia interesantă asupra locului unde s'au dat luptele dintre Ştefan cel Mare şi Petru III Aron. Discuţiile sunt interesante şi ne fac să constatăm că istoricii noştri, interpretând isvoarele interne, atunci când au căutat să fixeze locul unde s'au dat aceste lupte, sânt împărţiţi în două.

Dar ce spun izvoarele interne? Cronica breviter scripta precizează: „Şi se întâlni cu Aron Vodă la un pârău sau o apă cu numele *Hreasca* la Doljeşti. Acolo Ştefan Vodă îl izgoni pe Aron Vodă

---

1) Olgierd Górka, *Cronica epocii lui Ştefan cel Mare* (1457—1499), Bucureşti 1937, pp. 110 (145).

2) *Cronica lui Ureche*, ed. C. Giurescu, Bucureşti 1916, p. 42.

3) M. Costăchescu, *o. c.*, pp. 9—16. Aici dă o extrem de conştiincioasă expunere asupra rudelor lui Ştefan cel Mare; Idem, *Observări istorice privitoare la neamul lui Ştefan cel Mare*, Iaşi, f. a. pp. 4—10.

4) Idem, *Documente moldoveneşti dela Ştefan cel Mare*, p. 6 nota 3. Sublinierea este a autorului. Vezi însă şi I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti 1925, p. 12 care a scris: „El (Ştefan cel Mare) s'a apropiat de graniţa Moldovei, făcându-şi, după toate probabilităţile, un cuib în vreo localitate la graniţa Munteniei, unde a trebuit să primească pe toţi cei nemulţumiţi cu domnia umilitoare a lui Petru Aron".

din ţară şi rămase el însuşi domn" [1]). In Letopiseţul dela Bistriţa găsim următoarele precizări asupra localizării luptelor dintre Ştefan cel Mare şi Petru Aron: „... venit-au Ştefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, asupra lui Aron Voevod, la locul numit *Hreasca*, în Doljeşti şi cu ajutorul lui Dumnezeu au biruit Ştefan Voevod" [2]). Letopiseţul dela Putna [3]) şi, după acesta, Letopiseţul lui Azarie [4]) şi Cronica lui Ureche [5]), care au avut la bază acelaşi isvor [6], ne informează despre o a doua luptă care ar fi avut loc între Ştefan cel Mare şi Petru Aron, la Arbic sau Orbic în judeţul Neamţ. De aceea majoritatea istoricilor noştri, folosind ambele categorii de isvoare interne, au admis că luptele s'au dat în zilele de 12 şi 14 Aprilie la Doljeşti, pe Siret şi la Orbic Neamţ [7]). A. D. Xenopol, în volumul amintit, din a sa istorie a Românilor, are o poziţie interesantă şi anume: la pagina 11 susţine că Ştefan cel Mare a bătut pe Petru III Aron întâiu la Doljeşti si apoi la Orbic, pentruca mai departe, în acelaşi volum, la pagina 270, să afirme că Ştefan cel Mare a bătut armatele lui Petru III Aron, mai întâiu la Joldeşti în Botoşani şi după aceea la Orbic în ţinutul Neamţ. De aici se vede că A. D. Xenopol nu s'a fixat definitiv asupra primei localităţi unde s'au ciocnit armatele celor doi competitori ai tronului Moldovei. Localitatea Doljeşti este în ţinutul Romanului pe când Joldeştii se află în ţinutul Botoşani.

D-l O. Górka a emis părerea că lupta dintre Petru III Aron şi Ştefan cel Mare a trebuit să se dea aproape de Suceava şi d-sa crede că lupta s'a dat în apropierea pârâului „de lângă dealul Doljoc, aproape de Cernăuţi; „după această înfrângere a fugit Petru Aron în Polonia apropiată" [8]). Pornind dela faptul că manuscrisul al III-lea al Cronicii lui Ureche are în loc de Doljeşti pe Siret, Joldeşti, d-l Emil Diaconescu [9]) a arătat că localitatea Joldeşti a fost pomenită în documente cu mult înaintea localităţii Doljeşti, amintită de-abia în documentele interne dela începutul secolului al

---

1) O. Górka, *l. c.*

2) I. Bogdan, *Cronici inedite atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti 1895, p. 51. Traducerea textului o dăm după d-l M. Costăchescu, o. c. p. 2 nota 3, unde corectează greşelile lui I. Bogdan.

3) I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti până la Ureche*, Buc. 1891, p. 194.

4) Idem, *Letopiseţul lui Azarie*, în *Analele Academiei Române*, seria II, t XXXI (1909), p. 91 şi 126.

5) Ediţie citată, pp. 42—3.

6) I. Minea, *Letopiseţele moldoveneşti scrise slavoneşte*, în *Cercetări istorice*, a. I, 1925, pg. 208, 212—214 şi 291—6.

7) Vezi lucrările asupra lui Ştefan cel Mare, de autorii citaţi mai sus.

8) *Cronica epocii lui Ştefan cel Mare (1457—1499)*, p. 110, nota 5.

9) *Vechi drumuri moldoveneşti. Contribuţii în legătură cu luptele lui Ştefan cel Mare pentru ocuparea domniei*. Iaşi 1939, p. 6; *Cronica lui Ureche*, ed. cit. p. 42, aparat, rândul 19.

XVII-lea. Deci nu putea să fie pomenită în cel mai vechiu isvor al Cronicii lui Ureche o localitaie care nu exista atunci când s'a dat lupta, ci a putut să fie doar o greşală a unui copist, poate— zicem noi—originar din părţile Romanului, care a scris Doljeşti în loc de Joldeşti. Deosebirea, pentru ceea ce voim noi să demonstrăm, este importantă pentrucă Doljeştii se află în ţara de jos, iar Joldeştii în judeţul Botoşani, deci în ţara de sus. Totuşi satul Doljeşti exista în vremea lui Ştefan cel Mare [1]). Cu toate acestea prima luptă dintre Ştefan cel Mare şi Petru III Aron nu s'a putut da la Doljeşti Roman, la 12 Aprilie, pentruca de aici, numai peste două zile, armatele ambilor beligeranţi să se mai înfrunte odată la Orbic-Neamţ. Distanţa dintre aceste două localităţi e mare şi nu se putea parcurge într'un timp aşa de scurt de nişte armate care au trebuit să dea şi două lupte. Afară de aceasta, Orbicul se află la Sud de Doljeşti şi mult mai la Sud de Joldeşti [2]). Studiindu-se drumurile care puteau da posibilităţi de manevră unor armate, oricât de mici, se ajunge la concluzia că localitatea în care s'au întâlnit armatele lui Ştefan cel Mare cu ale lui Petru III Aron, trebue să fi fost în apropierea Sucevei. Satul Joldeşti se află aproape de conflueţa Sucevei cu Siretul, aşezat pe „vechiul drum moldovenesc, la locul de întretăere cu calea care venea dinspre Hotin, Dorohoiu şi Botoşani şi trecea pe la Liteni spre Suceava şi Baia. Drumul dela Joldeşti la Liteni este mărginit de o câmpie, care a fost în parte împădurită; aici se găsesc urmele unei lupte". Tot „pe acest drum, se află vechiul sat Hreasca... pomenit în Letópiseţul dela Bistriţa" [3]) şi în Cronica breviter scripta. Probabil că aici au căutat o parte din credincioşii lui Petru III Aron ca să-l împiedice pe Ştefan cel Mare de a nu ocupa Suceava [4]). Rezistenţa lor a fost repede înfrântă şi noul voevod a putut să intre în Suceava, unde şi restul ţării de sus l-a recunoscut ca domn.

Din ultimile păreri citate, asupra locului unde s'au ciocnit armatele lui Ştefan cel Mare cu ale lui Petru III Aron şi pe baza celorlalte dovezi, chiar dacă documentul amintit din 18 Octombrie 1456 ar fi un falşificat, sântem de părere că luptele s'au dat

---

1) Intrebând pe d-l M. Costăchescu dacă e pomenit satul Doljeşti în vremea lui Ştefan cel Mare, d-sa a binevoit să-mi pună la dispoziţie următoarea informaţie inedită, după un document original, proprietatea d-sale: ПАНЬ ДАЖБОГЬ, ПРѢКЪЛАБЬ НЕМЕЦКЇИ... ДАЛИ И ПОТВРЪДИЛИ ЕСМИ ЕМУ... СЕЛА, НА ИМА ДОЛЖЕЩЇИ, НАОУСТЇЕ АЛБЫНѢ, ЩО ѠНЬ КУПИЛЬ ТОЕ СЕЛО... Ѡ(Т) МАРУШКА, ДО(Ч)КА ѠАННИ ДОЛЖЕСКУЛА... (pan Dajbog, pârcalab de Neamţ... am dat şi am întărit lui... satele, anume Doljeştii, la gura Albânei, ce el a cumpărat acest sat... dela Maruşca, fiica lui Oană Doljescul...). Scris de Toma, în Suceava, 6987 (1479), Martie 4. (Original pergament).

2) Em. Diaconescu, o. c., pp. 88—9.

3) *Ibidem*, p. 94.

4) *Ibidem*; vezi şi paginile 95—9.

în ţara de sus, în care se mai menţinea, cu mari greutăţi, Petru III Aron, încă din toamna anului 1456, vreme când ţara de jos era stăpânită de tânărul fiu al lui Bogdan II Vodă, unde el şi-a organizat armata şi a făcut acte de guvernământ. Putem apoi considera că Moldova, în tot acest timp, a fost stăpânită, ca şi mai înainte sub Ştefan II şi Iliaş, de doi domni, însă între Ştefan Vodă cel Mare şi Petru Aron, nefiind înţelegerea celor dintâi. Ştefan cel Mare n'ar fi admis niciun compromis şi dorinţa lui era să ajungă la Suceava unde să obţină consacrarea întregii ţări.

Evident că ultimile luni de domnie ale lui Petru III Aron au stat sub semnul închinării dela Vaslui, a activităţii logofătului Mihul, a nemulţumirii boerilor, care n'au acceptat noua închinare în faţa păgânilor şi care l-au părăsit, strângându-se în jurul lui Ştefan cel Mare încă din vremea când el se afla în Ţara Românească. Domnia lui Petru III Aron a mai stat şi sub semnul răcirii simpatiilor pe care le avea în Polonia, unde nu s'a admis închinarea dela Vaslui. După cum se vede, întregul sistem politic al lui Petru III Aron, clădit numai pe compromisuri, s'a prăbuşit la singura lovitură a unui tânăr pretendent şi a unei cete de nemulţumiţi. Acesta este un serios exemplu pe care ni-l dă istoria şi de care ar trebui să ţinem seamă totdeauna.

Odată cu alungarea lui Petru III Aron, s'a încheiat un capitol ruşinos al istoriei moldoveneşti, un capitol al compromisurilor politice. Se anunţau timpuri frumoase, care aveau să poarte pecetea demnităţii, vitejiei şi geniului tânărului domn, deschizătorul şi începătorul celor mai frumoase vremuri din istoria neamului nostru.

Zlatna, 11 Aprilie 1945.